

Kohl (avagy Eörsi István) dilemmája

Tisztelt Szerkesztő Úr!

A Magyar Hírlap április 23-ai számában **Eörsi István** azt írta, hogy ha Kohl kancellár azt mondaná, hogy a német katonák a Donnál Németországért harcoltak, 24 óra múlva már nem lenne kancellár. Lehet. De ha Kohl kancellár azt mondaná, hogy a Donnál elesett német katonák nem hősi halottak, valószínűleg már 12 óra múlva se lenne kancellár.

Az általam különben nagyrabecsült **Eörsi István** sajnos a végtelenségig szimplifikálni törekszik morális, jogi, történelmi, sőt filozófiai kérdéseknek olyan halmazát, melyekre nincs egyszerű válasz. A lojalitásnak és az erkölcsi érzéknek vannak olyan konfliktusai, melyekben ilyen vagy olyan döntést nem lehet senkit sem elmarasztalni. Ezt a konfliktust már egy gyerek is megélheti.

A hatvanas évek közepén Ausztráliában születtek kismiam, aki akkor már egy-két éve itthon járt iskoába, azt a kérdést szegyezte nekem: „Apu, kinek drukkoljak Vietnámban? A vietnamiak a szabadságukért harcolnak, és ezért valószínűleg nekik van igazuk, de az ausztrálok az amerikaiak oldalán csatáznak. Most én kinek drukkoljak?” Azt válaszoltam, hogy „Miki, ez nem futball-meccs”. De mélyen megrendített, hogy (okkal vagy ok nélkül, de ausztrál pajtásai iránti lojalitása és az iskolában hallottak ütközése folytán) a kilencéves gyerek ugyanazt a konfliktust élte meg, melyet oly sokan átéltünk a második világháború alatt. Mi az ember kötelessége, ha hazája a rossz oldalon vesz részt egy háborúban?

Azt kívántuk, hogy a hitleri Németor-

szág elveszítse a háborút, de azt nem, hogy Magyarország elveszítse. Hogy ez tudathasadásos állapot volt? Persze hogy az volt. 1944 januárjában még azt írtam a naplóm-ba, hogy „belevágnám a bicskám az első szovjet katonába, aki Magyarország földjére teszi a lábát”. 1944. március 19-e után azonnal csatlakoztam a nemzeti ellenállási mozgalomhoz, mely a német megszállás ellen hirdetett harcot. „Farkas esz meg — medve esz meg” szituáció volt ez. Lehet azt a követelményt támasztani bárkivel szemben, aki a harcban egyik vagy másik oldalon részt vett, különösen azzal szemben, aki az életét veszítette, hogy tudnia kellett volna, melyik a „jó” oldal? És ha tudta, mit tehetett?

Különben is. Fél évszázad távlatából olyan biztosan tudható, ki cselekedett helyesen? Ha akkor tudjuk, hogy a szovjet hadsereg a saját rendszerét erőszakolja ránk és meddig marad megszállóként, akkor is készek lettünk volna vele együttműködni a háborúban? Vajon az az utilitárius érv, melyet akkor gyakran használtunk a haborók megnyerésére, hogy ti. az az ország érdeke, hogy mennél előbb a vesztesek oldaláról a győztesek oldalára kerüljünk, megállja-e a helyét ma, amikor tudjuk, hogy Kelet-Európában a győztesek ugyanazt kapták jutalmul, mint a vesztesek büntetéséért?

A második magyar hadsereg katasztrófájáról úgy értesültem, hogy néhány nappal az urivi áttörés után ny. iparfelügyelő nagybátyám egy vasárnapi ebéd utáni sakkpartink közben egyszerre csak megszólalt: „Voronyezs második Mohács”. Azóta is így gondolok rá, noha tudom, hogy a hasonlat nem egy vonatkozásban sántít. Mégis, talán Nemeskürty István is érzett valamelyes párhuzamot, mikor a Requiemjét megírta. Ta-

lán nem volt akkor sem államférfiúi bölcsesség Lajos király és Tomory érsek részéről, hogy ott és akkor a túlnyomó túlerővel ütközetbe bocsátkoztak, különösen úgy, hogy be se várták Szapolyai seregét. De mert talán egy rossz politikai döntés áldozata, a mohácsi csatamezőn elesettek nem hősi halottak?

Néhány éve egy angol politológusnak azt mondtam, ma már nem vagyok benne biztos, hogy akikkel 1944-ben szemben álltam, azoknak semmi igazuk ne lett volna, amikor azt tartották, hogy kötelességük a szovjet előnyomulás lassítása. Meglehetősen megbotránkozott. Pedig angol mondás, hogy „right or wrong — my country”. És elképzelhetetlen, hogy egy angol abból a megfontolásból vonja ki magát a háborúból, hogy olyan kormány indította, melyet nem ő választott.

Eörsi István persze joggal tarthatja, hogy a második világháború nem szokványos hatalmi konfliktus volt, hanem a gonosz birodalma elleni küzdelem. Természetesen nem menthető az, aki bármely oldalon népiertásban vagy más, a háború joga által is tiltott embertelenségekben akarva részt vett, de vajon morálisan elvárható-e egy behívott — vagy akár önkéntes — katonától, hogy eldöntse, hazája jó ügyben, indokoltan vagy célszerűen bocsátkozik-e hadba, és véleményétől függően megtagadja a katonai vagy a frontszolgálatot?

Az ötvenéves érettségi találkozáson volt az első alkalom, hogy volt osztálytársak mindnyájan nyíltan és őszintén elmondtuk, mit tettünk 1944—1945-ben. A. a kormányzói proklamáció után századát átvitte az oroszokhoz. Fogolytáborba vetették őket, ő évek múlva, több katonája soha nem került haza. B. az alakulatával harcol-

va Ausztriába vonult vissza, és 1945 végére már mind itthon voltak, C., akit német nemzetiségűként az SS-be soroztak be, a hónaljába tetovált jel miatt hosszú éveket töltött szovjet büntetőtáborokban. D., aki az iskolai években C. elválaszthatatlan jóbarátja volt, az első vasútépítő-ezred tisztjeként nem részesült ugyan sokkal jobb elbánásban, mint a hadifoglyok, de utána antifasiszta ellenállónak minősült. Két osztálytársunk a közel-keleti brit hadseregben harcolta végig a háborút. Róluk is mindnyájan szeretettel és megbecsüléssel beszéltünk, és ha estelek volna, biztos, hogy „hősi halottként” emlékeztünk volna rájuk. És bizonyára rám is így emlékeztek volna osztálytársaim, ha történetesen 1944 végén végrehajtják rajtam a halálos ítéletet. Szinte hihetetlen, hogy osztályunkból mindenki túlélte a háborút — egy osztálytársunk kivételével, aki a szelíd jószág megtestesítője volt, és egy német koncentrációs táborban pusztult el. Érte mindenki, bármelyik oldalon állt a háborúban, elmormolt egy imádságot — miatyánkot vagy kaddist.

Mindez független attól, hogy mi a filozófiai véleménye valakinek a „hősi halál”-ról mint fogalomról, militarista-e valaki, vagy pacifista. Aki katonaként vagy munkaszolgálatosként elpusztult a Don-kanyarban, arra özvegyének és leszármazottainak, egykori barátainak és rokonainak joguk van úgy emlékezni, mint hősi halottra, büszke kegyelettel.

Kérem, **Eörsi István**, ne folytassuk tovább a második világháborút!

RAVASZ KÁROLY